

A mai magyarországi társadalom problémájával is foglalkozik a szlovák történész. Mégpedig a sokat hangoztatott Trianon traumát, a múlt visszaidézését, a túlzott etnocentrikus beállítottságot említi. Ennek alternatívái, az európai állampolgárság, a nyitott határok stb. még nem nyertek elégséges teret a magyar politikai közéletben. (Többek között Bibó Istvánra is hivatkozik.) Šutaj eurooptimizmusa másutt is tetten érhető: jövőbeli közös európai tankönyvről is ír. Ekora minőségű és mennyiségű kritika mellett, melyet a saját, szlovák történésztársadalomnak, a politikai elitnek, a tanároknak, sőt a közvéleménynek címez, igazán „elnézhető” pár sornyi kritika a magyarok javára is, főleg ha valóságalapja is akad. Egy külön alfejezet foglalkozik a szlovák-magyar megbékélés lehetőségeivel, neuralgikus pontjaival, melynek lényege a következő: „Az út hosszú, és a megoldás kulcsa nem az etnikai alapú történetírásban rejlik.” (Šutaj, Štefan: Maďarská... 352.) Ennek ellenére személy szerint úgy gondolom, hogy ez a mű máris elérkezett egy olyan szinthez, melyben a történelmi ítéletek józansága, és a tények hátsó szándék nélküli feltárása kikezdetlen. E kötet reményeink szerint jégtörőként mutatja majd a szlovák történetírás hajóinak az utat a kisebbségi magyarság tengerén.

Zársóként pedig a történész szavai: „A szlovák közvélemény egy része még most sem hajlandó elismerni [...] kizárja a lehetőségét a vagyoni kompenzációnak, melyet 1945–48-as években koboztak el a magyaroktól. Ez a társadalom hajlandó zsidókat, kommunista áldozatokat kárpótolni, bocsánatot kérni a kárpáti németektől, csak nem és nem akarja kárpótolni a szlovákiai magyarok elkobzott birtokait, és még csak bocsánatot sem képes kérni tőlük. [...] Amíg ezen tények nem kerülnek bele a (szlovák) tankönyvekbe, amíg a tanárok, kik a gyermek identitását formálják, nem fogadják el ezt, míg nem kerül sor nyilvános vitára, nem lesz változás. Az emléknepok és megemlékezések aligha segíthetnek...” (Šutaj, Štefan: Maďarská... 50.)

Bóna László

MAGYAR–FRANCIA KAPCSOLATOK 1945–1990. FORRÁSOK

Közreadja Kecskés D. Gusztáv

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
Budapest, 2013. 840 o.

Magyarország nemzetközi kapcsolatainak története, hazánk történetének nemzetközi szempontok szerinti elemzése alapvető fontosságú a reális történelemszemlélet kialakítása szempontjából. Fontos és szükséges, hogy Magyarország történetét és nemzetközi helyzetét a nagyhatalmi erőközpontok szemszögéből is megvizsgáljuk. Ez a munka nagy felelősséget igényel, hiszen egy-egy nagyhatalom politikáját számos tényező együttes vizsgálatán keresztül lehet reálisan értelmezni. Ennek a nem egyszerű feladatnak próbált megfelelni Kecskés D. Gusztáv, aki a Magyar Történelmi Emlékek Okmánytárak sorozat keretében adta közre a magyar–francia kapcsolatok történetére vonatkozó, vegyes provenienciájú levéltári dokumentumokat és újságcikkeket közlő forráskiadványát.

Szerencsés módon a rendszerváltozás után új lehetőségek nyíltak meg a magyar kutatók számára a franciaországi kutatások tekintetében, és egy új generáció kezdte el a kutatásait a francia levéltárakban. A bizalom, a szakmai együttműködés és a kitűnő emberi kapcsolatok lehetőséget adnak arra, hogy a korábban nem vagy csak mellékesen kezelt történelmi korszakokat is a vizsgálatunk fókuszába helyezzük. A Kecskés D. Gusztáv által szerkesztett és bevezető tanulmánnyal ellátott kötet is a mintegy két évtizedes — Fejérdy Gergely, Garadnai Zoltán, Klenjanszky Sarolta, Macher Anikó által is elvégzett — feltáró kutatásokra is alapozódik, összegzését adva eddigi ismereteinknek, s kézikönyvként szolgálva a további munkákhoz. A könyv legnagyobb erénye ebben rejlik, hiszen a levéltári forrásokkal és újságcikkekkkel összegzi az eddigi ismereteket, mindezt kronológiával, bibliográfiával és a legfontosabb szereplők életrajzával egészíti ki, vagyis kézikönyvként szolgálhat a téma és a korszak iránt érdeklődő olvasók számára.

Ebből és a forráskiadvány szerkezeti felépítéséből azonban egy sajátos és vitatható kép rajzolódik ki bennünk a két ország kapcsolatrendszeréről. Az 1996-ban elkezdett franciaországi kutatásaim alapján továbbra is az a véleményem, hogy egy-egy nagyhatalom külpolitikájára vonatkozó levéltári források feltárása hosszú ideig tartó, komoly kutatást és elemzést igényel. Ez különösen vonatkozik az olyan esetekre, amikor egy hosszú történelmi korszakot próbálunk bemutat-

ni, az összefüggéseket levéltári forrásokon keresztül megérteni. Nagy mennyiségű irat keletkezik ugyanis a különböző döntéshozatali helyeken (pl. követségek, nagykövetségek, külügyminisztérium, elnöki palota, titkosszolgálatok, magánszemélyek, stb), vagyis a lehető legszélesebb forrásfeltárásra kell törekedni, ehhez a szükséges engedélyeket meg kell kérni, mivel csak így lehet elvégezni azt a feltáró és szelektáló munkát, amely révén mértéktartó vélemény lehet formálni. Az iratok nagy mennyisége önmagában még nem jelenthet garanciát arra, hogy az események minden összetevőjét megérthessük, hiszen gyakran egy-egy feljegyzés vagy kézzel papírra vetett észrevétel jobban megvilágítja számunkra a korszak döntéshozóinak gondolkodását, nem beszélve az audiovizuális források jelentőségéről.

Szerencsére napjainkban már nincsenek politikai-ideológiai korlátok a kutatók előtt sem Franciaországban, sem Magyarországon, lényegében csak munka és idő kérdése az, hogy a lehető legteljesebb forrásbázist állítsuk össze. Ugyanakkor ez a feladat számos nehézséget rejt magában, hiszen az írott források önmagukban nem feltétlenül adják vissza annak a korszaknak a történetét, amelyben a döntések gyakran szóban, a színpalak mögött történtek. Ebben segíthet az interjúkészítés, vagyis az „oral history”, de ennek használata újabb módszertani kérdéseket vet fel, hiszen a visszaemlékezések forráskritikai elemzése elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy az eseményeket reálisan értékeljük. Ezen csapdák, tévutak kikerülése nem könnyű feladat, de elkerülhetetlenül szükséges ahhoz, hogy megértsük egy-egy nagyhatalom politikájának minden összetevőjét. Ezt a nagy feladatot csak megfelelő módszertani megalapozással, és egy ún. „elemzési vezérfonal” kiválasztásával lehetett elvégezni úgy, hogy a levéltári és egyéb források mellett a szakirodalom lehető legteljesebb (jelen esetben döntően francia és magyar nyelvű) feltárására és felhasználására törekedjünk.

A nemzetközi kapcsolatok történetének, és azon belül egy-egy ország (jelen esetben Magyarország és Franciaország) nemzetközi helyének, helyzetének megértése komoly kutatómunkát és egyben nagy a felelősséget igényel, és csak a különféle szempontok egybevetésével lehet az események összes mozaikkockáját kirakni. A kérdés az, és ez jelen esetben is fennáll, hogy egy-egy nagyhatalom és Magyarország kapcsolatának bemutatása csak a bilaterális együttműködés történetének ismertetésével lehetséges-e? Meglátásom szerint Franciaország külpolitikájának megértéséhez feltétlenül szükséges a geopolitikai szempontú megközelítés, és azon belül egy-egy régió (jelen esetben Kelet-Közép-Európa és a Szovjetunió) egészéhez való viszony megértése, annak globális kontextusban való elhelyezése. Kecskés D. Gusztáv könyvének bevezető tanulmánya és az ahhoz kapcsolódó kitekintés ebből a szempontból nézve az olvasóban hiányérzetet kelt.

A kötetben szereplő dokumentumok túlnyomó többsége a magyar és a francia külügyi levéltárakban végzett feltárások eredményeképpen kerültek kiválasztásra, és a szerző ebbe a munkába bölcsen bevonta a korszakkal és a témával foglalkozó kutatókat, ugyanakkor megfosztotta magát attól, hogy személyes kutatási tapasztalatok alapján végezhesse el a források kiválasztását és elemzését. A külügyi források mellett természetesen a pártkapcsolatokat sem lehet figyelmen kívül hagyni, és azt sem, hogy a pártállam rendszerének logikájából következően a stratégiai döntések előkészítése tekintetében az MSZMP archívum primer forrásbázisnak számít. A kötetben szereplő pártdokumentumok az FKP, illetve az FSZP Nemzetközi Titkárságának Magyarországgal foglalkozó dokumentumaiból kerültek kiválasztásra. A kommunista kapcsolatok vonatkozásában az FKP és az MSZMP kapcsolatai kerülnek bemutatásra. A titkosszolgálatok tevékenységét a francia rendőrségnek az 1956 utáni magyar emigránsok beilleszkedését, viselkedését elemző forrás, illetve a magyar titkosszolgálat által készített két forrás mutatja be.

A dokumentumok között találunk nyilvános állásfoglalásokat is (pl. a francia Nemzetgyűlés határozata az 1956os magyar tragédia kapcsán, az 1976-os magyar–francia közös közlemény). A közölt sajtóanyag nagyobb része magyar és francia sajtóanyagból származik, miközben a sajtó-diplomáciai területre vonatkozóan a könyvben elemzés nem található, így ezek a dokumentumok „kilógnak” a többi forrás közül. Érdemes lett volna ezen a területen is jobban elmélyülni, és a forráskiválasztás szempontjainál megindokolni a döntést.

Összességében megállapíthatjuk, hogy Kecskés D. Gusztáv könyve összefoglalja a magyar–francia kapcsolatokról eddig szerzett ismereteinket, a kronológiának és a témára vonatkozó bibliográfiának köszönhetően hasznos kézikönyvként szolgálhat a kérdés iránt érdeklődő kutatók számára. A könyv formai szempontból nézve, a kritikai és magyarázó lábjegyzetelésben, a bibliográfiában és a témával foglalkozó szakértők bevonása tekintetében egyaránt mintaértékű vállalkozás. A forrásokhoz kapcsolódó részletes lábjegyzetek, a legendák, a rövid leírások segíti az olvasót abban, hogy az adott konkrét dokumentumot történeti kontextusba helyezze.

A könyvvel kapcsolatban azonban nem hagyhatom figyelmen kívül kritikai észrevételeimet, ezeket pontokba szedve foglalom össze:

1. Franciaország politikájának megértéséhez szükséges a francia geopolitikai gondolkodás megértése. Az, hogy a francia diplomácia hogyan és miképpen értékeli egy-egy országot, nem választható el a nemzetközi kontextusától, és e mögött minden esetben a francia geopolitikai gondolkodás található. E tekintetben a szereplők, döntéshozók nem egységesek, a politikájukat alapvetően meghatározzák a személyes tényezők. Ez jól kimutatható például Szovjetunió megítélésben meglévő eltérésben a de Gaulle-i és a pompidou-i időszakban. A könyv ugyan jól szakaszolja a francia politikát és a De Gaulle utáni időszakot helyén kezeli, de a kitekintésben nem foglalkozik azzal a ténnyel, hogy a szakasz 2007-ben lényegében lezárult.

2. A bevezető tanulmányban túlzottan támaszkodik a magyar nagykövetség jelentéseire (főképpen a hetvenes-nyolcvanas évek időszakában), ami önmagában nem probléma, de így valójában a francia diplomácia magyar szempontú értelmezését olvashatjuk. Forrás és szakirodalom bőven rendelkezésre áll ezen időszak összetettebb elemzéséhez.

3. A levéltári forrásokra való hivatkozás tekintetében komoly anomáliák tapasztalhatók. A szerző nem következetesen alkalmazza a források jelzeteit a hatvanas-hetvenes évek első felére vonatkozóan. Érdeemes lett volna ezek pontosítása érdekében egy hetet Párizsban eltölteni, mert így a kötetben a jelzetek a forrásoknál a régi rendszer szerint, míg a bevezető tanulmányban egyesek szerepelnek, (pl. 68. oldalon a 19. számon a régi jelzet, a 73. oldalon a 212. számon új jelzet szerepel). Az pedig minden valószínűséggel egyszerű figyelmetlenség, hogy a 78. oldalon a 212. számú lábjegyzetnél nem szerepel a katon száma, mint ahogy az is, hogy a szerző a „Budapesti felhívás” idejét 1968 márciusára teszi 1969 helyett (89. oldal).

4. A szerző igyekszik korrekten hivatkozni a témával foglalkozó és részére forrásokat átadó, fordító kutatótársakra, így minden valószínűség szerint az is egyszerű figyelmetlenség, hogy a recenzens által 2008-ban megjelent forráskiadványban már megjelent forrásokra egyszer hivatkozik (pl. 53. számú dokumentum, 422. oldal), egyszer meg nem (pl. 48. számú dokumentum 386. oldal).

Meglátásom szerint ezeket a hiányosságokat egy szakmai lektor könnyen észrevette volna, így a recenzens is nyugodtabb lehetne. Mindent összevetve azonban egy jól és korrekt nyelvezettel megírt munkát olvashatunk, amely hiányosságai ellenére is összegzi az eddigi ismereteinket, de egyben arra készíti a témával foglalkozó kutatót, hogy a részleteket tovább elemezze egyre inkább megismerje a téma és a korszak minden összefüggését. Fontosnak tartom, hogy a magyar diplomácia történetére vonatkozóan forráskiadványok jelenjenek meg, ezt azonban jó lenne a nyugati példákat követve tervszerűen, évről évre haladva végezni, így elkerülhetnénk azokat a csapdákat, amelyek egy-egy nagyobb korszak elemzése során jelentkeznek. Érdeemes és szükséges tehát diplomáciatörténettel foglalkozni, de ehhez a módszertani-elméleti megalapozottság elkerülhetetlen előfeltétel.

Garadnai Zoltán

„TÖRVÉNYES” MEGSZÁLLÁS

Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között.

Szerk. és bev. L. Balogh Béni

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2015. oldalszám

„A fasiszta hordák és nyilas segítők szörnyű vandalizmussal, tehetetlen dühvel pusztították, felégették, kirabolták Budapestet. [...] De végül a Szovjet Hadsereg csapatai 1945. február 13-án teljesen felszabadították fővárosunkat a fasiszta rémuralom alól, és visszaadták népünknek Budapestet. A magyar nép soha el nem múló hálával és szeretettel gondol a hős szovjet katonákra, akik, ha kellett életük feláldozásával is, nemcsak hogy megszabadították népünket a német fasiszták és nyilasok uralma alól, de egyben levették kezünkről az évszázados elnyomás bilincseit és szétzúzták a népelnomó nagybirtokosok és nagytőkések államhatalmát.” Az először 1951-ben, majd később még többször is kiadott új magyar történeti összefoglalás értékelte így a II. világháború magyarországi befejeződését, s ennek részeként a szovjet csapatok történelemformáló szerepét, valamint a magyar társadalom viszonyát hozzájuk. (Köpeczi Béla szerk.: *A magyar nép története*. Budapest, 1951, Művelt Nép Kiadó, 491–492.)